

Makkai Adám

Az erő

Szabálytalan önéletrajz hatodfél évtized barangolásából versben és prózában
Budapest-Chicago
(1979-2003)

Az életrajz műfajában mitől „rajz” az élet, és mitől „élet” a rajz?

Avagy

Miért kellene minden előszónak *előszónak* lennie?

Önéletrajznak szántam volna ezt a félig próza-, félig verskötetet, de mindeféle tabu tiltja ezt, kiváltképp Szabó Lőrinc *Tücsökzenéje*, melynek alcíme így szól: „Rajzok egy élet tájairól”.

Pedig minden élet újra rajzolható képek sorozata, melyeket vagy előre vagy hátra, vagy egy mozdulatlan tömbben lát az ember, aszerint, hogy fiatal, öreg vagy halott. Hatvanhét évesen, nagyapai korban, tíz évvel éltem túl az ötvenhét éves korában elhunyt Szabó Lőrincet, hattal Pilinszky Jánost és Bakucz Józsefet - hatvanévesen haltak meg -, mindhármukhoz szoros személyes barátság fűzött. A szokásosan túl korai magyar költőhalál közismert nagyjait most nincs miért említenem.

A hagyományos önéletrajz a múlt idejű elbeszélő próza műfajához tartozik, s a magyar irodalomban Rákóczi Ferencen, Mikes Kelemenen, majd Bethlen Miklóson át Kassák Lajosig, a világirodalomban pedig Szent Ágostonon és Benvenuto Cellinin, majd Goethén át Simone de Beauvoir-ig - s azon túl - terjed.

Ebben a könyvben valami egyébre töreksem.

Azt kutatnám, hogy egy-egy gondolati sor, mely melleleg az élet egy-egy fontosabb jelenetéhez is kötődik, hogyan hangzik egyszer prózai meditáció, máskor meg szonettbe tömörített formában.

Mindennek a központjában egy kérdés áll: Mi az erő?

A régi magyar közmondás szerint „nem az a legény, aki adja, hanem aki állja”. Meddig kell elviselni valamit, ami kínozza, gyötri az embert, mielőtt fellázadnánk? Melyikhez kell több erő, az elviseléshez, vagy a fellázadáshoz? Krisztus példája arra tanít, hogy feltétlenül Ő volt az erősebb, nem a Szanhedrin és nem a rómaiak. Mennyire képes a mai ember közvetlenül az évezredváltás után Krisztus követésére, az „imitatio Christi”-re?

Minden emberi élet tömérdek apró állókép sorozata, melyet a térben és időben gondolkozó emlékezés, mint a mozi vetítésvászna, folyamatban láttat a szemlélővel. Születtem akkor és ott; szüleim neve X és Y; ebbe meg abba az iskolába jártam; ezek voltak a barátaim, ezek az ellenségeim... Voltaképpen nem is teljesen érdektelen, de talán még nem esedékes, hiszen még annyi minden történhet. A múltidő használatát meg kell érdemelni. A másik szempont ez: nézek egy rajzot, melyet egy neves festő barátom készített rólam 1966-ban Los Angelesben, harmincegy éves koromban. Mellette fekszik egy fehér-fekete fénykép - ezt az Illionis-i Állami Egyetem chicagói karán készítette a hivatalos fényképész egy rólam szóló újságcikkhez. Van némi hasonlóság a két arc között, de az a harminc év, mely a kettő

között eltelt, vaskos kötetet igényelne. Néha szóba kerül, magyarul vagy angolul beszélő társaságban, hogyan is kerültem ide? Milyen volt kilenc éves gyereknek lenni Budapest ostroma alatt? Hogyan lettem szótáríró nyelvészprofesszor Amerikában; milyen volt a színeszből regényíróvá vált Ignác Rózsa és a jobboldali képviselőből a Gestapo foglyává vált Makkai János fiának lenni? Hogyan lettem 89 centet kereső konyhai kiségitőből a Harvard egyetem harmadéves hallgatója; milyen volt latint, németet, franciát és oroszot tanítani a Hawaii-szigeteken? Mit kerestem Kréta szigetén útban Szingapúr felé? Miért verbuváltam nyelvészeti társaságot huszonhét különféle országból majdnem ezeröttszáz taggal; milyen volt megkapni a gyermekbénulást közvetlenül a második világháború után, majd abból szinte teljesen kigyógyulva ötvenévesen venni észre, hogy a „poszt-pólió szindróma” néven ismertté vált nyavalyák tömkelegében szenvedek, stb., stb.

Tartozom egy ilyen önéletrajzzal is.

Azt mondják, hogy „érdekeseket mesélek”, és hogy „mindezt meg kellene írni”. Alkalmasint igazuk van. Attól tartok, hogy mivel minden esetben viva voce, azaz élőbeszéd formájában ajzom a hallgatóság kedélyét, meg kellene szabadulni az írott betű és a nyomdafesték nyugós keservétől, és fel kellene találni a beszélő könyvet. Ez virtuálisan ma már létezik is a CD-ROM, azaz a DVD-lemezek formájában: még színes képekkel is illusztrálható volna a szerző élőhangon előadott története. Mégsem vágyom igazán az ilyesmire, hiszen a „multimédia” néven ismert tömegszórakoztatás ellustítja az emberi fantáziát. Egy rádió-hangjáték átéléséhez több fantázia kell, mint egy tévédrámához. Csak épp hallani, ahogy csukódik az ajtó, vagy füttyül az induló vonat. Az írott szöveg akkor jó, ha duplán vagy triplán is megdolgoztatja a képzeletet. Miközben lehet, hogy lejárt az elbeszélő realizmus kora, abban reménykedem, hogy a szuggesztív meditáció - prózában és versben - egyszerre láttathat és hallathat is.

Bevezetés helyett

(Részlet)

I. Mi az Erő?

Mi az Erő? A gyengeség fonákja?
 S mi a gyengeség? Negatív erő?
 Mi a *hatalom*? Pár örült merő
 tüsténkedése, feldúlt sorsok rákja,
 melyet utód, de rég-holt felmenő
 rem róhat a történelem javára,
 hogy önnön gazságait korigálva
 váltson majd színt? Lázgörbén bökkenő?
 Ha megbocsájtasz: erőből cselekszel,
 vagy gyöngeséged mázoltad erényé?
 S ki szegődnek *ma*, *máshoz* hű cseléddé?

Mi az *erőnlét*? Sportkondíció?
Vagy tetszhalál? Varázslat? Csízio?
Tükröt faggatunk, kendőző cselekkel.

II. Tükröt faggatunk kendőző cselekkel

Tükröt faggatunk kendőző cselekkel?
Életrajz lappang benne részegen?
Eltűnődve a cifrább részeken
rég múlt magadnál meddőn ógyelegszen el?
Meditálgatnál képzelte rémeken,
miket szűkmarkú élted óre tett el
emlékalbumba, s most örökre restell,
hogy így szállt partra téves réveken?
Ha gyöngeségem erőmnek fonákja,
a félelem-sejtek ragacs-ragálya,
hogy nemzi egymást erő s félelem?
A világúr kilencven százaléka
láthatatlan erő vak ázaléka
s a Fény: Fekete lyuknak élelem.

III. A Fekete lyuk elnyeli a Fényt

A Fekete lyuk elnyeli a Fényt,
de mikor már a semmin túlhaladva
tört köbgyökké hűlt démon-dúlt alakja,
az őserő nem tűrheti e tényt
s robbanna újból. Nem tudni, mi hajtja,
nem tár eléd se célt, se vak reményt -
(az őserő nem ír verses regényt:
s nincs olvasója, aki megvitatja.)
A kép negatív, s így: nem látja senki;
nyugalmát időtlensége jelenti.
Az Erő ráér! - majd előhívhatja!
Van-e *isméltés* ott, hol nincs idő?
Egyben *van s nincs*, mi *távolodva jő*:
szivárványt lejt a múlt felhő-divatja.

IV. Szivárványt lejt a múlt felhő-divatja

Szivárványt lejt a múlt felhő-divatja,
mert vízcseppből keletkezett a prizma,
mely mint az égbolt láthatatlan izma
a *csak fehér* fényt tarkára szívatja.
Ha véget is ér látható világunk,

a tény, hogy láttuk, nem ér soha véget!
Ha megszűnésünk ijedelme éget,
tudnod kell: megint magunkra találunk.
Nem lesz Tejút és nem lesz Androméda,
de lesz helyettük anti-atmoszféra,
s a legsűrűbb anyag: a *gondolat*
kering tovább, más tudatok körében -
jég-holdjait pár szókép őrzi szépen:
az őserőnek szóló hódolat.

V. Az őserőnek szóló hódolat

Az őserőnek szóló hódolat,
ez, ami zeng, hogy végig ott keringjen
pályáján, mint egy emberi gerincen
az idegszálak. Jég és hó alatt
is tartja hát e vonzást, lankadatlan,
még akkor is, ha agy-napod kihunyt.
Zenéje csönd, de sosem űzne gúnyt,
mondván: egy halott teste lakhatatlan!
Mindaz, mi voltál, vele utazik.
Parányi holdak őrzik már a lelked
dúlt tágulását, fel a Zodiákus
roppant kérdőjel-csillagjaiig,
hol minden régmúlt szavad mindent felfed,
míg vonz az űr, az ős Özönvíz Árgus.

VI. Míg vonz az űr, az ős Özönvíz Árgus

Míg vonz az űr, az ős Özönvíz Árgus,
a kapu-őr és örök vallató,
az őserő zenéje hallható,
amint a múltból új magadba átmos.
Siklasz a belső planéták körén
egészen a Szaturnusz gyűrűjéig,
hol ponttá fagysz, s a végső sűrűségig
dermedten ülsz őrangyalod ölén.
Az angyal mindent tud, de mégis kérdi:
mit műveltél, amíg a föld színén
koslattál? Tanultál? Maradsz a régi?
Csábított hatalom? Dalos szirén?
S te meghallod, mit múlt beszéded átmos
jövő beszéded mindegyik szavához.